

Feminist Fenomenolojide Bedenlenme

Sümeyye Yılmaz Emin

Feminist Tahayyül, 7(1): 269-275.
(Tez Tanıtımı)

ISSN 2777-6071

feministtahayyül
ULTR 111 55.647.328

Feminist Fenomenolojide Bedenlenme

Sümeyye Yılmaz Emin¹

Bu çalışma, *Feminist Fenomenolojide Bedenlenme* başlığıyla İstanbul 29 Mayıs Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Felsefe Anabilim Dalı'nda, Prof. Dr. Emre Şan'ın danışmanlığında yüksek lisans tezi olarak hazırlanmış ve 2024 yılında kabul edilmiştir. Çalışmanın amacı, bedeni doğalcı ve özcü belirlenimlerle tanımlayan felsefi düşünüş biçimlerini eleştirel bir çerçevede sorgulamak ve bedenlenmenin deneyimden itibaren nasıl oluştuğunu feminist fenomenoloji perspektifinden tartışmaktır. Felsefe tarihinde beden genellikle ya biyolojik süreçlerin maddi taşıyıcısı ya da aklın ikincil bir fenomeni olarak indirgeyici şekilde ele alınmıştır. Bu çalışma, bedenlenmenin bu yaklaşımlarla açıklanamayacağını ve bedenlenmede deneyimsel, tarihsel ve normatif boyutların birlikte düşünülmesi gerektiğini ileri sürmektedir.

Beni bu konuyu seçmeye ilk etapta motive eden şey; günlük deneyimimde, beden hakkındaki doğalcı varsayımları alaşağı eden bedenlenme deneyimleriyle karşılaşmamdı. Farklı cinsel kimliklerin sosyal ve politik alanda giderek daha görünür hale gelmesi bedene ilişkin doğalcı varsayımların açıklayıcılığını sorgulamama neden oldu. İkili cinsiyet rejimi, heteronormativitenin kültürel iktidarı ve biyolojik belirlenimciliğe dayalı yaklaşımlar, deneyimlenen bedenlenme biçimlerinin çoğunu ya görünmez kılmakta ya da rehabilite edilmesi gereken bozukluklar olarak görmektedir. Sadece söylem alanında değil, bilim camiasında ve özellikle psikolojinin terapötik yaklaşımında da doğalcı yaklaşımın hâlâ güçlü bir referans noktası olduğunu gözlemlemekteyiz. Farklı cinsel kimlikler söz konusu olduğunda, bu durumun kişilerin “doğal hali” olduğuna dair ifadelere sıkça rastlanmaktadır. Ancak, farklı bedenlenmeleri kabul ettirmeye yönelik bu savunma biçimi, dayandığı doğal

¹ suyilmaz.emin@gmail.com

mekanizmalar nedeniyle normun yerleşik varsayımlarını pekiştirmektedir. Doğal açıklamalara başvurma eğilimi, normallik varsayımını sürdürmektedir. Bu eğilim, farklı bedenlenmelerin varoluşsal durumunu norm diline uygun şekilde tercüme etmektedir. Normallığe dahil olmaya çalışan bu açıklama biçimi, değişen koşullara bağlı olarak değişen normlara sürekli eklenmesi gereken ve normun dışladığı bedenlenmeleri normallik ekonomisine dahil etmeye çalışan bir yama işlevi görme riskini taşımaktadır. Bu durum, bedeni sabit ve değişmez bir öz olarak düşünmenin yalnızca teorik değil, aynı zamanda toplumsal, bilimsel ve politik sınırlarını da ortaya koymaktadır. Dolayısıyla bu çalışma “günlük pratiklerimize ve bedenlenme algımıza nüfuz etmiş varsayımları felsefi olarak ‘askıya aldığımızda’ bedenlenme konusunda karşımıza nasıl yeni betimleme yolları çıkabilir?” sorusuna bir yanıt sunma denemesi olarak okunabilir.

Araştırma sürecim boyunca, bedenlenme deneyiminin felsefe tarihinde çoğunlukla akla karşıt ve arzu ile iştah merkezi olarak işaretlendiğine şahit oldum. Felsefe tarihinde bedenin ikincilleştirilmesine içkin bazı ortak varsayımlar doğalcı perspektif altında özetlenebilir. Nitekim doğalcı beden anlatıları, belirli bedenlenme biçimlerini “doğal” ve “normal” olarak tanımlarken, bu normların dışında kalan deneyimleri zımnen çemberin dışına iter ve patolojiler olarak dışlar. Bu ayrım, yalnızca kavramsal ve teorik bir meşguliyet olmakla kalmamış, aynı zamanda öznel deneyimleri ve politik mücadeleleri doğrudan etkileyen bir unsur haline gelmiştir. Tez, bu rahatsızlık noktasından hareketle bedenlenmenin alternatif biçimlerde nasıl düşünülebileceğini sorgulamaktadır. Bu sorgulama sürecinde, fenomenoloji geleneği ve bu geleneğin metodolojisini merkeze alan feminist fenomenolojinin yol göstericiliğinden yararlanılmıştır.

Bedeni doğalcı ve özcü belirlenimlerden kurtarmaya yönelik her girişim sorunu kendiliğinden çözmektedir. Bedenin belirli bir doğaya sahip olmadığını ileri sürdüğümüzde, bu kez başka bir problem ortaya çıkmaktadır: Önceden belirlenmemiş bir beden, deneyim içinde nasıl olur da bir özne için tutarlı, tanınabilir ve süreklilik gösteren bir ifade kazanır? Bu gerilim, çalışmanın temel problemiğini oluşturmaktadır. Yol gösterici bir

cevabın bedenlenme deneyimini ne tamamen doğal ne de bütünüyle keyfi gören bir perspektiften elde edilebileceği düşünülmüştür. Dolayısıyla tez, bedeni biyolojik özcülükten kurtarmaya çalışırken, bedenlenmenin deneyim içindeki bütünlüğünü ve birliğini de açıklayabilen bir çerçeve geliştirmeyi hedeflemektedir.

Bedenin ikincilleştirilmesine yönelik kalıplaşmış hiyerarşik söylem, felsefe tarihindeki ruh-beden ikiliğiyle yakın akrabalık gösterir. Söz konusu ikiliğin kökleri Platon'a kadar uzanmaktadır. Bu felsefi hamle bedenin akla karşıt olarak maddi, dişil ve duyumsanır bir gölge fenomen olarak çerçevelenmesine neden olmuştur (Alcoff, 2000: 40; Heinämaa, 2017: 181). Feminist fenomenologlar, bu özdeşleşmenin doğallaştırdığı ön kabulleri eleştirel biçimde sorgulamışlardır. Eril olanın akılla, dişil olanın ise bedenle eşitlenmesi yalnızca felsefi değil, aynı zamanda toplumsal ve politik sonuçlar doğuran bir gerçekliğe yol açmıştır. Cinsiyetler arası sürdürülen bu hiyerarşi, cinsiyet farkını değişmez bir sabite olarak kabul ederek toplumsal cinsiyet eşitsizliğinin doğal ve meşru zemini haline gelmiştir.

Fenomenoloji geleneği, bu ikiliği sorgulamak açısından kayda değer bir kavramsal hareket alanı sunar. Edmund Husserl'in yaşayan beden (*Leib*) ile maddi beden (*Körper*) ayrımı, bedenin yalnızca fiziksel bir nesne olmadığını, aynı zamanda deneyimin ve yönelimlerin merkezi olduğunu gösterir (Heinämaa, 2003: 26). Maurice Merleau-Ponty ise bedeni algının yönelimselliğinde kurucu bir safhaya taşır ve beden ve zihin arasında çağlar boyunca yapılan ayrımı siler (1978: 226-227). Merleau-Ponty ile birlikte beden zihin ve dünya arasındaki boşluğu ortadan kaldıran temel bir yönelimsellik olarak görülse de feminist fenomenoloji, klasik fenomenolojinin çoğu zaman bedenin cinsiyetlendirilmiş ve normatif yapılar tarafından doğallaştırılmış olduğu faktörünü göz ardı etmesini eleştirir (Fisher, 2000; Foulter, 2013; Weiss, 1999; Young, 2005).

Feminist fenomenoloji, bu eleştirilerden hareketle fenomenolojinin bedenlenme betimlemesinin ufkunu cinsel farklılık, kadın bedenselliğinin özgüllüğü, doğallaştırıcı unsurlar gibi temaları içerecek şekilde genişletmeyi teklif eder. Bu bağlamda Simone de

Beauvoir'ın 1945'te yazdığı *İkinci Cinsiyet*, hem feminist teorisyenlerin hem de feminist fenomenologların başvurduğu bir başucu kitabıdır. Beauvoir, bedeni sabit bir öz olarak değil, dünyada tutunan bir durum olarak tanımlar (1989: 61, 2019a). “Kadın doğulmaz, kadın olunur” (Beauvoir, 1989: 273; 2019b: 13) ifadesi, cinsiyetli bedenin bir doğum lekesi gibi sabit değil oluştta şekillenen bir proje olduğunu haber verir. Bu yaklaşım, bedeni ne yalnızca biyolojik determinizme hapseder ne de bedeni sosyal determinizmle açıklayarak anlam dünyasını ıskalar; beden deneyimde eylem, düşünce ve dünyanın iç içe geçmesiyle anlam kazanan bir varoluş biçimi olarak düşünülür.

Güncel feminist fenomenoloji literatürü, bu yaklaşımı derinleştirerek bedenlenmenin normatif boyutlarına odaklanmaktadır. Sara Heinämaa (2003), *Toward a Phenomenology of Sexual Difference: Husserl, Merleau-Ponty, Beauvoir* kitabında feminist teoriyi fenomenolojiyle birlikte okumayı teklif eder ve fenomenolojik yöntemin biyolojik indirgemeciliğe başvurmadan bedenlenmeyi anlamlandırma imkânı üzerinde durur. Gail Weiss (1999), *Body Images Embodiment as Intercorporeality* kitabında beden deneyiminde cinsiyet ve ırk farklılıklarına dikkat çekerek bedenlenmenin cinsiyetsizleştirilmiş genel bir özneye indirgenemeyeceğini savunmaktadır. Linda Martín Alcoff (2000), “Phenomenology, Post-structuralism, and Feminist Theory on the Concept of Experience” makalesinde beden deneyiminin görünür kılınmasında hâkim söylemin doğallaştırma pratiklerine karşı duyarlı olunması gerektiğinin altını çizer. Alia Al-Saji (2017) ise “Feminist Phenomenology” makalesinde feminist fenomenolojinin, bedenlenmenin algısal ve zamansal boyutlarını baskı, güç ve ayrıcalık temaları çerçevesinde yeniden düşünme imkânı sunduğunu vurgulamaktadır. Bu tez, bu önemli katkıları problem odaklı bir çerçevede birleştirerek, bedenlenmeyi birçok katmanın kesiştiği bir varoluşsal ifade olarak ele almayı amaçlamaktadır.

Bedenin bir belirlenimi olup olmadığı sorusu, bedenlenme konusunda merkezi bir problematiğe işaret etmektedir. Doğalcı bir beden anlayışını terk ettiğimizde, bedenlenmenin deneyim içinde sürekli ve tutarlı bir varoluş kazanmasını nasıl açıklayabiliriz? Bu problem, feminist fenomenologların özgün literatür katkılarına dayanarak, bedenlenmenin deneyim

içinde tekrar eden yönelimler, alışkanlıklar ve bedensel pratikler aracılığıyla bir üslup kazandığına vurgu yapılarak aşılmaya çalışılmıştır (Heinämaa, 2005). Üslup kavramı, beden ne tamamen rastlantısal ne de önceden belirlenmiş olduğunu ifade etmek açısından işlevseldir. Beden, dünyayla motivasyonel olarak ilişkilendirir ve bu ilişkilendirme süreklilik gösteren bir ifade bütünlüğü sağlar. Ancak bu bütünlük, değişmez bir öze değil; tarihsel ve toplumsal koşullar altında sürekli olarak yenilenen bir oluşa gönderme yapar.

Bedenin cinsiyetlenmesi tamamlanan bir şey değildir; deneyim içinde sürekli oluşan bir niteliktedir. Cinsiyetli beden, anlamını deneyim öncesi bir ön kabule göre değil, deneyimden kazanır. Feminist fenomenoloji, bedeni deneyimde normatif yapılara maruz kalan ancak bu yapılara karşı direnç geliştirebilen bir bütünlük olarak betimler. Bu yaklaşım, bedenlenmeyi ne tamamen belirlenmiş ne de tamamen belirleyici kurgulardan bağımsız bir süreç olarak ele alır; beden, normatif ufuklar içinde ifade kazanırken aynı zamanda bu ufukları dönüştürme potansiyeline de sahiptir.

Sonuç olarak, *Feminist Fenomenolojide Bedenlenme* başlıklı bu tez, beden ne doğalcı ve özgül açıklamalarla kavranamayacağı; bedenlenmenin deneyim içinde, normatif yapılar ve iktidar ilişkileriyle iç içe geçmiş bir ifade süreci olduğunu göstermeyi amaçlamaktadır. Feminist fenomenolojinin bir hedefi de deneyimde doğallaşan bu yapıları görünür kılarak felsefi olduğu kadar toplumsal, politik ve tarihsel bir farkındalık yaratmaktır. Bu farkındalık bedenlenmenin, öznenin dünyayla kurduğu anlamlı ilişkinin dinamik, tarihsel ve dönüştürülebilir bir boyutu olarak ele alınmasına imkân tanımaktadır.

Bu yüksek lisans tezinde feminist fenomenolojinin, zemin aldığı fenomenoloji geleneğini de eleştirel bir şekilde sahiplenerek felsefi literatürde bedene dair yerleşik varsayımlara sunduğu eleştirel bakış, feminist fenomenolojik bir perspektifle beden ontolojisi yapmanın bir örneğini göstermek açısından önemlidir. Bu perspektifin, özellikle Türkçe felsefe ve feminist teori literatüründe beden, cinsiyet ve cinsellik üzerine yürütülen güncel tartışmalara katkıları sunması hedeflenmektedir.

KAYNAKÇA

Alcoff, L. M. (2000) Phenomenology, Post-structuralism, and Feminist Theory on the Concept of Experience. Fisher, L. & Embree, L. haz. *Feminist Phenomenology* içinde. Dordrecht: Springer Netherlands: 39-56

Al-Saji, A. (2017) Feminist Phenomenology. Garry, A., Khader, S. J. & Stone, A. haz. *The Routledge companion to feminist philosophy* içinde. Londra: Routledge, Taylor & Francis Group: 143-154.

Beauvoir, S. de. (1989) *The Second Sex*. Londra: Jonathan Cape.

Beauvoir, S. de. (2019a) *İkinci Cinsiyet 1. Cilt: Olgular ve Efsaneler*. Çev. G. Acar Savran. İstanbul: Koç Üniversitesi Yayınları.

Beauvoir, S. de. (2019b) *İkinci Cinsiyet 2. Cilt: Yaşanmış Deneyim*. Çev. G. Acar Savran. İstanbul: Koç Üniversitesi Yayınları.

Carman, T. (1999) The Body in Husserl and Merleau-Ponty. *Philosophical Topics*, 27(2): 205-226.

Fisher, L. (2000) Phenomenology and Feminism. Fisher, L. & Embree, L. haz. *Feminist Phenomenology* içinde. Dordrecht: Springer Netherlands: 17-39.

Foultier, A. P. (2013) Language and the Gendered Body: Butler's Early Reading of Merleau-Ponty. *Hypatia*, 28(4): 767-783.

Heinämaa, S. (2003) *Toward a Phenomenology of Sexual Difference: Husserl, Merleau-Ponty, Beauvoir*. Londra: Rowman & Littlefield Publishers.

Heinämaa, S. (2005) The Soul-Body Union and Sexual Difference From Descartes to Merleau-Ponty and Beauvoir. Alanen, L. & Witt, C. haz. *Feminist Reflections on the History of Philosophy* içinde. Berlin: Springer Science + Business Media, Inc: 137-151

Heinämaa, S. (2017) Embodiment and Feminist Philosophy. Garry, A. haz. *The Routledge companion to feminist philosophy* içinde. Londra: Routledge, Taylor & Francis Group.

Merleau-Ponty, M. (1978) *Signs*. Evanston: Northwestern University Press.

Olkowski, D., & Weiss, G. haz. (2006) *Feminist Interpretations of Maurice Merleau-Ponty*. PA: Pennsylvania State University Press.

Weiss, G. (1999) *Body Images Embodiment as Intercorporeality*. Londra: Routledge.

Young, I. M. (2005) *On Female Body Experience: "Throwing Like a Girl" and Other Essays* New York: Oxford University Press.